

УДК 338.45

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ КЛАСТЕРІВ В ТУРИСТИЧНОМУ СЕКТОРІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ<https://orcid.org/0000-0001-6767-7882>

Підвальна Оксана Григорівна, кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет, м. Вінниця, e-mail: np070101@gmail.com, +38-[098 538 55 88](tel:+380985385588)

Pidvalna Oksana, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor, Associate Professor, Department of Agricultural Management, Vinnitsia National Agrarian University, Vinnitsia

Pidvalna O. Features of forming clusters in the tourism sector of the regional economy.

The article considers the differences of the regional tourist cluster from clusters in other sectors of the economy. Regional tourist clusters, on the one hand, have some common features with other cluster types, and are subject to the general laws of origin and evolution, on the other hand, have essential features that should be taken into account when purposeful in their formation and management. The study of the features of tourist clusters, which are formed taking into account the specificity of the industry, involves the existence of a special approach to the management of the cluster, which should focus on particular areas. These areas include: ensuring the institutional development of the cluster; ensuring full state regulation; creation of mechanisms for methodological support for the formation and development of clusters. It is proved that formation of tourist clusters occurs under the influence of objectively operating factors: resource, anthropogenic. It is substantiated that the activities aimed at the purposeful formation of clusters in the tourism sector of the regional economy should be directed, obviously, to the use of supporting factors and leveling, smoothing of the factors constraining the development of the cluster.

Підвальна О. Г. Особливості формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки.

В статті розглянуто відмінності регіонального туристичного кластера від кластерів в інших секторах економіки. Регіональні туристичні кластери, з одного боку, мають деякі загальні з іншими типами кластерів риси, і підпорядковуються загальним закономірностям виникнення і еволюції, з іншої сторони, мають істотні особливості, які слід враховувати при цілеспрямованому їх формуванні та управлінні. Здійснено дослідження особливостей туристичних кластерів, які формуються з урахуванням галузевої специфіки, які передбачають наявність особливого підходу до управління кластером, який повинен концентруватися на окремих напрямках. До цих напрямків нами віднесено: забезпечення інституційного розвитку кластера; забезпечення повноцінного державного регулювання; створення механізмів методичної підтримки процесу формування і розвитку кластерів. Доведено, що формування туристичних кластерів відбувається під впливом об'єктивно діючих факторів: ресурсні, антропогенні. Обґрунтовано, що діяльність щодо цілеспрямованого формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки повинна бути спрямована, очевидно, на використання підтримуючих факторів і нівелювання, згладжування факторів, що стримують розвиток кластера.

Підвальна О. Г. Особенности формирования кластеров в туристическом секторе региональной экономики.

В статье рассмотрены различия регионального туристического кластера от кластеров в других секторах экономики. Региональные туристические кластеры, с одной стороны, имеют некоторые общие с другими типами кластеров черты, и подчиняются общим закономерностям возникновения и эволюции, с другой стороны, имеют существенные особенности, которые следует учитывать при целенаправленном их формировании и управлении. Проведено исследование особенностей туристических кластеров, которые формируются с учетом отраслевой специфики, которые предусматривают наличие особого подхода к управлению кластером, который должен концентрироваться на отдельных направлениях. К этим направлениям нами отнесены: обеспечение институционального развития кластера; обеспечение полноценного государственного регулирования; создание механизмов методической поддержки процесса формирования и развития кластеров. Доказано, что формирование туристических кластеров происходит под влиянием объективно действующих факторов: ресурсные, антропогенные. Обосновано, что деятельность по целенаправленному формированию кластеров в туристическом секторе региональной экономики должна быть направлена, очевидно, на использование поддерживающих факторов и нивелирования, сглаживание факторов, сдерживающих развитие кластера.

Постановка проблеми. Розвиток туристичного сектору регіональної економіки залежить від її потенціалу. В якості базових характеристик регіональних туристських кластерів на сьогодні виділяють географічні, кліматичні особливості території, природні, історичні, рекреаційні, а також об'єкти фізичної, інформаційної інфраструктури та інфраструктури гостинності. Потенційна необхідність здійснення порівняльного аналізу туристичного кластера регіональної економіки з кластерами в інших секторах економіки визначила актуальність даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем створення, функціонування і розвитку кластерів займалися такі зарубіжні та вітчизняні вчені: М. Войнаренко, С. Куніцин, А.Маршал, Л.Романюк, М. Портер, В. Прайс, С Соколенко, І. Таленадо, С. Ткачова та ін. Окрему увагу дослідженню розвитку туристичного кластеру приділяли К.А. Андрющенко, Р. Браймер, Дж. Боуен, Н.М. Внуков, Л.І. Гонтаржевську, Ф. Котлер, В. Мідлтон, В.Ф.Савченко, С.І. Соколенко, Д.М. Стеченко, Л.М. Черчик, В. Шекела, Е.В Щепанський та ін.

Мета статті – здійснити дослідження особливостей та відмінностей регіонального туристичного кластера, специфіки його функціонування.

Результати дослідження. На сьогодні кластерний підхід широко використовується для розвитку окремих секторів економіки, регіонів і цілих країн. Теоретичні підходи та практичні питання формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки частково досліджені вітчизняними і зарубіжними вченими та визначені в спеціальній науковій літературі. Розглянемо відмінності регіонального туристичного кластера від кластерів в інших секторах економіки:

1. Основою даного типу кластерів виступають туристичні ресурси, як природні, так і антропогенні;

2. Склад туристичного кластера має свою специфіку. По-перше, головне значення в ньому відіграють компанії малого і середнього розміру, що характеризують наявність великого числа учасників і складну координацію між ними. По-друге, туристична сфера включає різні обслуговуючі галузі і підгалузі, в силу чого великого значення набувають організації суміжних галузей (підприємства громадського харчування, транспортні підприємства, банки, лікувальні установи). До переліку потенційних учасників регіонального туристичного кластера відносять: а) організації безпосереднього обслуговування (туристичні фірми, готелі, транспортні компанії, лікувально-оздоровчі установи, підприємства з виготовлення та торгівлі сувенірами, інформаційні, рекламні та страхові компанії, музейно-екскурсійний бізнес і т.д.); б) професійні навчальні заклади, які здійснюють підготовку кадрів, спеціалізовані науково-дослідні установи; в) органи виконавчої влади, які здійснюють регулювання туристичного сектора регіональної економіки; г) організації в суміжних секторах економічної діяльності (підприємства громадського харчування, муніципальні транспортні підприємства, торгові організації, банки, лікувальні установи, підприємства побутового обслуговування); д) громадські організації [1];

3. Організація туристичного кластера регіональної економіки є просторово маршрутною. Туристичні маршрути пов'язують туристичні об'єкти в єдиний комплексний туристичний продукт, зафіксований в просторі. господарюючі суб'єкти в такому кластері координуються зв'язками, мають географічну основу;

4. Належність туристичного кластера регіональної економіки до сфери послуг зумовлює провідну роль клієнта – туриста. Більшість туристичних продуктів створюється і реалізується одномоментно, при цьому часто туристи самі формують свій продукт, здійснюючи індивідуальний вибір.

Таким чином, регіональні туристичні кластери, з одного боку, мають деякі загальні з іншими типами кластерів риси, і підпорядковуються загальним закономірностям

виникнення і еволюції, з іншої сторони, мають істотні особливості, які слід враховувати при цілеспрямованому їх формуванні та управлінні.

Вибір органами державної влади кластерного підходу як пріоритетного для реалізації регіональних програм обумовлено специфікою та особливостями туристичної галузі. Кластерні методи дозволяють максимально врахувати місцеві особливості, сформувані специфічні організаційно-економічні моделі регіонального управління [2].

До особливостей туристичних кластерів, які формуються з урахуванням галузевої специфіки, слід віднести:

1) високу концентрацію підприємств на обмеженій території, при цьому економічні агенти даного ринку, як правило, відносяться до малого і середнього бізнесу. Надання туристичних послуг передбачає одночасну наявність на території декількох ланцюжків доданої вартості. За даними Всесвітньої туристичної організації, під час семиденного перебування відвідувача у віддаленому туристичному центрі працює від 10 до 20 ланцюжків. У них задіяно, як правило, від 30 до 50 різних фірм, починаючи з екскурсійного бюро, спеціалізованих магазинів туристичної літератури і страхових компаній до сувенірних лавок, пунктів обміну валюти, таксі та ін. Найвищий рівень конкуренції, що виникає при цьому формує умови для кластерного управління;

2) багатогалузевий, багатофункціональний і багатосуб'єктний характер внутрішніх зв'язків і комунікацій в кластері. Надання туристичних послуг передбачає взаємодію підприємств, що відносяться до різних галузей і форм власності. Величезну роль в кластері відіграє інфраструктура;

3) високий ступінь впливу держави на розвиток кластера. Держава забезпечує середовище (безпека, благоустрій та ін.) діяльності кластеру, регулює значну частину послуг (санітарні, екологічні та інші вимоги), значна частина туристичних об'єктів знаходиться в державній власності, або режим використання цих об'єктів визначається державою;

4) високий рівень конкуренції в кластері, який обумовлений високою концентрацією туристичних ресурсів і передбачає широке використання кластерних комунікацій та інфраструктури.

Специфіка функціонування туристичного кластера регіональної економіки, представлена вище, передбачає наявність особливого підходу до управління кластером, який повинен концентруватися на наступних напрямках:

I. Забезпечення інституційного розвитку кластера, що дозволяє максимально полегшити доступ до ресурсів, недоступним дрібним компаніям (консалтинг, стратегічне планування, взаємодії з державою та ін.). Тому, у державній програмі розвитку туристичного сектору економіки має бути зроблено акцент на створенні саморегулюючих організацій в туристичних кластерах. Туристичні саморегульовані організації могли б взяти на себе ряд функцій в частині організації і сприяння розвитку вітчизняного туризму, включаючи розповсюдження і розвиток системи добровільної стандартизації туристичної діяльності з врахуванням вимог конкурентного середовища та інтересів споживача, консультування та надання юридичної допомоги, захисту прав та інтересів туристів, а також загальну координацію підприємницької діяльності в сфері туризму [3].

II. Забезпечення повноцінного державного регулювання, включаючи контроль і нагляд за всією інфраструктурою надання туристичних послуг, вирішення питань благоустрою, безпеки та ін. Відпрацювання системи взаємодії галузі з державою.

III. Створення механізмів методичної підтримки процесу формування і розвитку кластерів. Науковою доктриною має бути розроблено основні методичні підходи до аналізу, побудови і адаптації організаційно-економічної моделі туристичного кластера регіональної економіки [4].

Вцілому, формування туристичних кластерів відбувається під впливом об'єктивно діючих факторів, до яких відносять такі:

– ресурсні фактори (природні і культурно-історичні ресурси): а) формування туристичного кластера на базі унікального природного ресурсу – природний фактор; б) формування туристичного кластера на базі унікальних історичних об'єктів, пам'яток культури і мистецтва.

– антропогенні фактори: а) формування туристичного кластера на базі унікальних трудових навичок, народних ремесел та промислів; б) формування туристичного кластера на основі впровадження інноваційних наукових досліджень; в) формування туристичного кластера на базі сприятливого ділового середовища; г) формування туристичного кластера на основі побудованої на замовлення спеціалізованої інфраструктури, що забезпечує функціонування окремих видів туризму; д) формування туристичного кластера внаслідок необхідності освоєння певної території відповідно до соціокультурних та економічних інтересів [5].

Таким чином, діяльність щодо цілеспрямованого формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки повинна бути спрямована, очевидно, на використання підтримуючих факторів і нівелювання, згладжування факторів, що стримують розвиток кластера.

Досвід вітчизняної практики формування кластерів в туристичному секторі регіональної економіки дозволяє зробити наступні висновки. Для динамічного розвитку туристичних кластерів в регіонах потрібна підтримка державних і регіональних влад, так як сприятливе середовище для стихійного формування даного виду кластерів у вітчизняній економіці поки не склалася. У разі реалізації цілеспрямованої державної політики щодо формування кластерних структур в цій сфері можна припустити суттєве підвищення конкурентоспроможності вітчизняного туризму і збільшення вкладу туристичного сектора в ВРП та ВВП України. Цілеспрямовано створені вітчизняні кластери тільки почали свою еволюцію, в той час як за кордоном кластери вже мають тривалу історію розвитку, в тому числі і в туристичному секторі регіональної економіки.

Висновки: Отже, розвиток туристичного сектору регіональної економіки країни відбувається у відповідності зі сформованим трендом – в регіонах, які володіють значним туристичним потенціалом (унікальними природними ресурсами та об'єктами, об'єктами культурно-історичної спадщини, розвиненою інфраструктурою, мережею обслуговуючих компаній) відбувається стихійна кластеризація. Заходи державної підтримки розвитку туристичного сектора регіональної економіки в країні спрямовані на сприяння реалізації наявного потенціалу зростання даної сфери, а також на пряму і непряму підтримку проектів по формуванню туристично-рекреаційних та автотуристичних кластерів в більшій кількості суб'єктів господарювання.

Список використаних джерел:

1. Портер М. Международная конкуренция / М. Портер. Пер. с англ. Под ред. В.Д. Щетинина. - М.: Международные отношения, 1993. - 896 с.
2. Соколенко С.І. Світовий і національний досвід формування інноваційних кластерів / С.І. Соколенко // Стратегії конкурентоспроможності регіонів в умовах глобалізації: український та закордонний досвід: IV національний форум з питань регіонального розвитку (м. Київ, 12.11.2008 р.).
3. Porter, Michael E. Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, Feb2000, Vol. 14
4. Коренчук А.А. Обеспечение конкурентоспособности региона на основе кластерного подхода: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / А.А. Коренчук. – Академия экономики и предпринимательства Тамбовского государственного университета им. Г.Р. Державина. – Тамбов, 2008. – 24 с.
5. Перевозникова О. Роль місцевих органів влади у процесі створення та функціонування кластерів [Електронний ресурс] / О. Перевозникова. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/du/2011_194/o.htm

References (BSI):

1. Porter M. *International Competition* / M. Porter. Per. from english Ed. VD Schetinin - Moscow: International relations, 1993. - 896 p.

2. Sokolenko S. *World and national experience of formation of innovative clusters / SI Sokolenko // Strategies of competitiveness of regions in the conditions of globalization: Ukrainian and foreign experience: IV national forum on regional development (Kyiv, November 12, 2008).*
3. Porter, Michael E. *Location, competition, and economic development: local clusters in a global economy. Economic Development Quarterly, Feb. 2000, Vol. 14*
4. Korhynchuk A. *Ensuring the competitiveness of the region on the basis of a cluster campaign: author's abstract. dis for the sciences. Degree Candidate econ Sciences / AA Korenchuk - Academy of Economics and Entrepreneurship of Tambov State University them. G.R. Derzhavin - Tambov, 2008. - 24 p.*
5. Perevoznikova O. *The Role of Local Authorities in the Process of Creation and Functioning of Clusters [Electronic Resource] / O. Perevoznikova. - Access mode: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpdduu/du/2011_194/o.htm*

Keywords: *tourist cluster; regional economy; competitiveness; state regulation; tourist-recreational sphere.*

Ключові слова: *туристичний кластер; регіональна економіка; конкурентоспроможність; державне регулювання; туристично-рекреаційна сфера.*

Ключевые слова: *туристический кластер; региональная экономика; конкурентоспособность; государственное регулирование; туристско-рекреационная сфера.*

Рецензент: Н. Ф. Чечетова, професор кафедри економіки підприємств, бізнес-адміністрування та регіонального розвитку Харківського національного університету міського господарства імені О.М. Бекетова, доктор економічних наук, професор

Перевірено на плагіат: <https://corp.unicheck.com/library/viewer/report/8735767>